

Frege on Asserting

Todor Polimenov

Sofia University "St. Kliment Ohridski ",

todor.polimenov@phls.uni-sofia.bg

Логиката се занимава с феномена на изводимостта ('инференциалността'). Това означава, че тя си задава въпроса кога от нещо (казано или само помислено) следва нещо (което може да се каже или помисли). Тя - казано малко по-детайлно - изследва природата на и условията затаквива 'преходи' от изказвания или мисли към по-нататъшни изказвания или мисли, които имаме право да извършваме дотолкова, доколкото в тяхната основа лежи определена релацията, гарантираща валидността на заключението за нещо от нещо. Такава е била концепцията за предмета на логическата теория по времето на нейното възникване в силогистиката на Аристотел. Такава е тя в съвременната логика. През Новото време обаче - в съзвучие с общите философски нагласи сред картезианския обрат към мислещия и познаващия 'субект' - логическата теория бива интерпретирана в рамките на една - днес можем да кажем 'психологизираща' - епистемология, която размива и дори подменя тематиката на собствено логическите изследвания. Една от големите заслуги на Фреге е, че възстановява специфичното значение на логиката като теория за изводимостта и показва, че тя е научна дисциплина с много по-широка област на приложения, отколкото се е предполагало в традицията.

Важно условие за Фрегевото обновяване на логиката е ориентацията на неговите изследвания към езика и така, в крайна сметка, към *практиката* на говорене и мислене. Фреге - по собствените му думи - изхожда от понятието за истина. Неговият подход намира своето основание в обстоятелството, че паратигмалният случай на изводимосте, както изглежда, този на 'извеждане на истини от истини'. Това е и единствената изводимост, която била тематизирана в традицията, макар и там - под влияние на силните психологизиращи тенденции - темата за истината да не е могла да излезе на преден план като ориентир за логическите изследвания (бидейки изтласкана назад от изглеждащите далеч по-фундаментални въпроси за сетивните възприятия, менталните образи и абстрахираните от тях представи или понятия). Поради пренебрегването на езика за сметка на мисленето, а с това и на комуникативния дискурс, на диалога, за сметка на самостоятелното разсъждение, в традицията не е било възможно да се достигне до идеята, че релации на изводимост могат да се установят също и между въпроси, заповеди, разрешения, забрани и т.н. и съотв. да се изследват систематично.

Изхождането от понятието за истина придава непосредствено семантичен характер на логическата теория на Фреге. Това е така, защото, ако се вгледаме по-внимателно във феномена на истинността, ще видим, че за истина става дума първично там, където най-напред някой *казва* нещо и тогава е естествено да попитаме дали казаното е истинно, или не. Така истината се явява специфика на нашето говорене за света и, в частност, на отнесеността към действителността на определен тип езикови единици, а именно на съобщителните изречения. Макар че по времето на Фреге идеята за семантиката като дисциплина, която описва отношенията между езика и действителността и с това - значението на езиковите изрази, все още не е била позната, ние можем да кажем, че подходът на Фреге към логиката е семантичен, защото Фреге, от една страна, стартира своите изследвания с понятието за истината и, от друга, веднага забелязва, че носителите на свойствата истинност и неистинност (на стойностите по истинност), а именно нашите мисли, ни се откриват (са ни достъпни) единствено в полето на езика. Езикът не е просто медиум или система от изразни средства или знаци, от които се нуждаем единствено за целите на комуникацията, а логическо пространство, което задава измеренията на всички наши разсъждения, включително и на тези, които извършваме безгласно 'наум'. Човешкият тип език е условие за възможността на човешкия тип мислене. Изреченията не са просто външна обвивка на нашите мисли, а техен конститутивен елемент. Наистина, мислите са независими от изреченията най-малкото дотолкова, доколкото една и съща мисъл може да бъде изразена от различни изречения, но те не са независими от изразяването чрез изречения изобщо. За да съществува една мисъл, трябва да е възможно поне едно изречение, което би могло да я изрази. Във всеки случай семантичният подход на Фреге си личи и по това, че той дефинира мислите като смисли на изречения, както и по-нататък по това, че редом с понятието за истина (и, по-точно, за 'условие за истинност') другите централните понятия в неговата логика са понятията за смисъл и референция - все понятия, с които се описват релациите на езика към действителността.

Фреге казва, че истината е толкова първичен и основополагащ феномен на човешкото отнасяне към света, че понятието за нея не може да бъде дефинирано (защото не може да бъде сведено до нещо още по-просто и основополагащо). Но как разбираме тогава, че какво е истина? От къде вземаме това базисно знание, с което следва да започне изграждането на логическата теория? В този пункт подходът на Фреге придобива прагматически измерения. Той ни казва: който е овладял *практиката* на правене на твърдения (за разлика напр. от практиките на даване на заповеди или изричане на молби), който разбира кога събеседниците му говорят утвърдително и сам е в състояние да прави това, вече знае какво означава нещо да бъде истинно (и съотв. неистинно). Това си личи от еквивалентността между „истина е, че p “ и „ p “, т.е. между приписването на истинност на едно изречение (или на направеното с него изказване, на

изразената от него мисъл) и утвърдителната употреба на самото това изречение. Напр. между „истина е, тревата е зелена“, „истина е, че $2 + 3 = 5$ “, от една страна, и „тревата е зелена“, „ $2 + 3 = 5$ “, от друга.

Следователно в самата утвърдителна употреба на едно изречение вече имплицитно е залегнала една претенция за истинност, която ние просто правим експлицитна чрез предикатите „истина“ или „истинно“.

Практиката на говорене е прагматическата рамка, отвъд което не можем да отидем. Ние вече сме в езика. Ние разбираме в частност модуса на практиката на твърде. Тази езиковата практика - т.е. утвърдителната реч - е следователно пределният хоризонт на логическото. Докато изграждането на логиката при Фреге се извършва чрез един семантичен концептуален апарат, то фундаментът на последния се оказва прагматически. С това Фреге антиципира схващания във философията на езика, които биват развити едва в средата на ХХ век от автори като Джон Остин и Джон Сърл. Именно на фона на това развитие се оказва, че е особено интересно и ползотворно да се вгледаме по-внимателно в начина, по който Фреге стартира и контекстуализира своите логически изследвания.

Настоящата селекция от откъси от съчиненията на Фреге следва не просто да потвърди горната интерпретация, но и предоставяйки на българския читател достъп до релевантните разсъждения, да разкрие възможности за по-нататъшни дискусии върху прагматическите аспекти във Фрегевата логика. Текстовете са подредени хронологично, така че развитието на съответните схващанията да са видни и е видно. То се отразява не на последно място и в терминологията, с която Фреге си служи.